

Rovaniemen kaupunginkirjasto – Lapin maakuntakirjasto
Jorma Eton tie 6
96100 Rovaniemi

LAUSUNTO

22.9.2016

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Viite OKM120:00/2014

Asia:

Lausuntopyyntö opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelemasta hallituksen esitysluonnoksesta laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt 19.8.2016 päivätyllä kirjeellään lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2:§n muuttamisesta.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi kirjastolain korvaava laki yleisistä kirjastoista. Lausunnolla olevan esitysluonnoksen mukaan lakiin lisättäisiin säännökset määritelmistä, valtion ja kunnan vastuusta, yleisen kirjaston tehtävistä ja kirjaston käyttäjän velvollisuudesta sekä uudistettaisiin lain tavoitteita ja soveltamisalaa, keskus- ja maakuntakirjastoja, maksuttomuutta, käytösääntöjä ja henkilöstöä koskevat säännökset.

Rovaniemen kaupunginkirjasto – Lapin maakuntakirjasto pitää lakiesitystä onnistuneena. Kirjaston tehtävien määrittely, maksuttomuus, asukkaiden kuuleminen sekä kirjaston määrittelemisen jokaiseen kuntaan kuuluvaksi peruspalveluksi ovat hyvin perusteltuja ja tarpeellisia.

Yksityiskohtaisia kommentteja ja muutosehdotuksia:

4 §, 5 § ja 10 §.

Lakiesityksen keskeiset ongelmat liittyvät pykäliin 4, 5 ja 10 eli valtion ja kunnan vastuisiin sekä kehittämiskirjastoihin. Nykyisen kirjastolain mukainen maakuntakirjasto esitetään korvattavaksi kehittämiskirjastolla, jonka tehtävänä olisi tukea toimialueensa yleisten kirjastojen toimintaa ja yhteistyötä sekä edistää toimialueensa yleisten kirjastojen henkilöstön osaamisen ylläpitämistä ja kehittämistä. Yleisten kirjastojen alueellisen toiminnan uudistaminen tarkoittaisi, että nykyisistä 18 maakuntakirjastosta luovuttaisiin ja ne korvattaisiin enintään 12 kehittämiskirjastolla.

Rovaniemen kaupunginkirjasto katsoo omaavansa täysipainoiset edellytykset alueensa kehittämiskirjastoksi.

Esitys tukee yleistä toimintaympäristön muutosta. Kehittämiskirjastojen alueellisten tehtävien uudistamisesta ja suuntaamisesta toimialueen yleisten kirjastojen toiminnan ja sen kehittämisen tukijaksi ovat hyviä. Tehtävien laajuus ja kirjoitusasun avoimuus voi aiheuttaa ongelmia. Kehittämiskirjoihin voi syntyä alueellisia eroja toiminnan tavoitteissa ja toimintatavoissa. Myös lakiehdotuksessa vaadittua verkostomaista toimintatapaa edistäisi tehtävien tarkempi määrittely. Lisäksi laissa tulisi vahvistaa kehittämiskirjaston roolia kuntien yhteistyössä, esimerkiksi 5 pykälässä kehittämiskirjastoa ei suoraan mainita yleisen kirjaston yhteistyötahona eikä kehittämiskirjastolla ei ole toimivaltaa alueensa yleisiin kirjastoihin, joten ajateltu koordinaatiotehtävä on ongelmallinen. Kuntien oman vastuun lisääminen kehittämistyöstä voisi olla tarpeellinen lisäys.

Lakiesityksessä aluehallinnon ja kehittämiskirjaston keskinäinen työnjako jää edelleen osittain epäselväksi, kuten työnjako alueellisen kirjastotoiminnan ja valtionhallinnon kirjastoasioista vastaavien tarkastajien välillä. Lakiesityksessä on kolmen tasoista organisaatiota: palveluita järjestävät kunnat, niiden palveluita kehittävä kehittämiskirjasto sekä AVI, jonka tehtävä on edistää, seurata ja arvioida toimintaa.

Ongelmia olisi voinut selkeyttää, mikäli vastuu kirjastopalveluiden tuottamisesta olisi siirretty maakunnille. Tällöin olisi saatu vain yksi palveluista vastuussa oleva ja niitä kehittävä organisaatio sekä tasapuolisemmat palvelut koko maakunta-alueelle.

2 § Lain tavoite

Tavoite on selkeämpi ja konkreettisempi kuin vanhassa laissa. Sananvapauden edistäminen voisi olla hyvä lisäys toteuttamisen lähtökohtiin.

4 § Valtion vastuu

Lakiesityksen mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa yleisiä kirjastoja koskevasta valtakunnallisesta kirjastopolitiikasta ja sen kehittämisestä.

6 § Yleisen kirjaston tehtävä

Lakiesityksen yleisen kirjaston tehtävät ovat ajanmukaiset ja vastaavat kirjaston toimintaympäristöä nyt ja lähitulevaisuudessa. Lisäksi vaatimus kirjaston tarkoituksenmukaisista tiloista, ajantasaisesta välineistöstä sekä riittävästä ja osaavasta henkilöstöstä on erinomainen.

7 § Yleisen kirjaston toiminnan järjestäminen

Ensimmäisessä momentissa määritelty yleisen kirjaston käytettävyys ja saavutettavuus on erinomainen lisä kirjastolakiin. Se vahvistaa kirjastojen asemaa ja saavutettavuutta sekä tukee asukkaiden oikeutta kirjastopalveluihin.

Saamelaisten kotialueiden kuntien väestöjen kielitarpeiden huomioiminen koetaan Lapissa erittäin tärkeäksi.

9 § Valtakunnallinen keskuskirjasto

Lakiesityksessä valtakunnallisen keskuskirjaston tulee kehittää yleisten kirjastojen valtakunnallisia palveluja yhteistyössä kirjastojen kanssa sekä edistää yleisten kirjastojen keskinäistä yhteistoimintaa.

Kirjastopalveluiden tasavertaisen saatavuuden kanssa ongelmaksi on noussut e-aineistojen tarjoamisen maantieteellinen epätasa-arvo. Kuntien tarjoamilla palveluilla on suuria eroja. Kirjastojen yhteinen e-aineistokokoelman tarjoaminen valtakunnallisesti ilman maantieteellistä rajausta selkeyttäisi palvelua ja nostaisi sen profiilia. Tämä voisi olla valtakunnallisen keskuskirjaston tehtävä.

11 § Maksuttomuus ja maksut

Maksuttomuus on tärkeä asia palveluiden tasapuolisessa turvaamisessa. Maksuttomat varaukset ovat asia, joka on jo otettu käyttöön useissa kirjastoissa. Silti varausmaksujen poisto on uusi lakisäätöinen tehtävä, jolla voi olla vaikutuksia kirjaston tai kunnan talouteen.

16 § Osaaminen ja johtaminen

Pykälän 1 momentin mukaan yleisellä kirjastolla tulee olla riittävä määrä sekä kirjasto- ja informaatioalan koulutusta saanutta että muuta henkilöstöä. Pykälän 2 momentin mukaan kunnan kirjastolaitosta johtavalta vaaditaan virkaan tai tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto, johtamistaito ja hyvä perehtyneisyys yleisten kirjastojen tehtäviin ja toimintaan.

Henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia koskevat muutosehdotukset lisäävät kunnan toimintavapautta, ja koulutuksen monipuolistumisen myötä kirjasto pystyy vastaamaan annettuihin tehtäviin. Kuitenkin lakiesityksen sanamuoto ”riittävä määrä” on hyvin epämääräinen määritelmä ja voi johtaa kirjastoammatillisen henkilöstön vähenemiseen kirjastoissa.

Johtamistaidon vaatiminen substanssiosaamisen sijasta on eduksi suurille kirjastoille, koska se monipuolistaa kirjaston johtamisosaamista. Kuitenkin etenkin pienten kuntien kirjastopalveluiden uhaksi voi muodostua henkilöstö ilman korkeakoulutettua kirjastoalan koulutusta. Pitkällä tähtäimellä vaikutukset ulottuvat kirjastopalvelujen tasavertaiseen saatavuuteen ja peruspalvelun laadukkuuteen.

Johtajalta edellytettävä yleisten kirjastojen toiminnan hyvä tuntemus olisi syytä laajentaa. Näin muotoiltuna pykälä sulkee pois hakijoiden joukosta ne ammattilaiset, jotka ovat tehneet uraa esim. korkeakoulukirjastoissa, erikoiskirjastoissa tai yrityskirjastoissa. Kun toisaalla laissa kannustetaan yhteistyöhön myös muiden kirjastojen kuin kunnankirjastojen kanssa, ei ole järkevää sulkea yleisten kirjastojen johtopaikoilta pois hyviä kirjastoalan ammattilaisia näistä kirjastoista.

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

Rovaniemen kaupunginkirjasto – Lapin maakuntakirjasto pitää lakiesitystä pääosin onnistuneena. Kirjaston tehtävien määrittely, maksuttomuus, asukkaiden kuuleminen sekä kirjaston määrittelemisen jokaiseen kuntaan kuuluvaksi peruspalveluksi ovat hyvin perusteltuja ja tarpeellisia.

Kehittämiskirjastojen alueellisten tehtävien uudistamisesta ja suuntaamisesta toimialueen yleisten kirjastojen toiminnan ja sen kehittämisen tukijaksi ovat hyviä. Ongelma on, että kehittämiskirjastolla ei ole toimivaltaa alueensa yleisiin kirjastoihin. Lisäksi lakiesityksessä aluehallinnon ja kehittämiskirjaston keskinäinen työnjako jää edelleen osittain epäselväksi, kuten työnjako alueellisen kirjastotoiminnan ja valtionhallinnon kirjastoasioista vastaavien tarkastajien välillä.

Henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia koskevat muutosehdotukset lisäävät kunnan toimintavapautta, ja koulutuksen monipuolistumisen myötä kirjasto pystyy vastaamaan annettuihin tehtäviin. Koulutusvaatimusten vapauttamisen haittapuolena on, että pienet yleiset kirjastot saattavat kokonaan jäädä ilman korkeakoulutettua kirjastoalan koulutusta saanutta henkilökuntaa.

Maksuttomat varaukset ovat asia, joka edistää palveluiden tasapuolista tarjoamista. Silti se on uusi lakisäateinen tehtävä, jolla voi olla vaikutuksia kirjaston tai kunnan talouteen.

Kaikille kansalaisille tarjottavan valtakunnallisen e-aineistokokoelman tarjoaminen tulisi sisällyttää valtakunnallisen keskuskirjaston tehtäväksi.